

שיעור בעניני ההגדה - תשס"ה
ר' אריה ליבוביץ

- I. Kadesh.
 - A. Question - How can we have such a long break in between the קידוש and סעודה?
 - B. Answer - רב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל - the סיפור יציאת מצרים is part of the חיוב לחם שעונים עליו דברים הרבה - מצה.
- II. Urchatz.
 - A. Question - Why are we more careful about a דבר שטיבולו במשקה at the seder than we normally are?
 - B. Answer - הגדת ארזי הלבנון חלק ב' - It is appropriate to sanctify ourselves beyond what we normally do on the day that we became God's nation. That is why it is ורחץ with a "ו" to show the connection to קדושה.
- III. Karpas.
 - A. Question - the reason for both כרפס and עקירת השלחן is for children to ask. Why then does the Rambam hold that כרפס is done by everybody, but עקירת השלחן is only from the קורא?
 - B. Answer - הגדת שיח הגרי"ד (סלויצ'יק) - Rambam holds you eat a כזית of כרפס and that you dip it in חרוסת. He also holds you dip מצה בחרוסת, apparently assuming that the דין of חרוסת is to dip all of the מצות הלילה into it, and he apparently holds כרפס is one of the מצות הלילה. Although the reason for it is to keep the kids awake, it was instituted as a מצות אכילה therefore everybody has to do it. the הגה"מ holds it is not a מצות אכילה and therefore it suffices to have one person do it.
- IV. Magid. משל האבות
 - A. הא לחמא עניא. People think there are three separate components to this paragraph. This is not true.
 1. Questions:
 - a. we will talk about מצה later, what are we adding now?
 - b. why invite people when the doors are closed?
 - c. we will daven for גאולה at the end of the סדר, why mention it now?
 2. Answer. People are wondering how we can celebrate in light of our גלות. The מצה provides the example of how Jews live throughout גלות and how the nations react to us.
 - B. ארזי הלבנון חלק א'. מה נשתנה
 1. Question. Gemara - Rav Nachman asks his slave what he would think of freeing him and he says he would be thankful - How is this a קיום מה

נשתנה? Why ask about the korban?

2. Answer - detailed explanation of four sons.

C. עבדים היינו.

1. Question - why would we still have to learn if we already know it?

2. Answer - רב שמשון פינקס - our challenge in life is not to take things for granted. Our understanding of events has to become more sophisticated as we grow.

D. מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ... שהיו מסובין בבני ברק.

1. Explanation of story based on the שם משמואל זצ"ל - ר' ראובן מרגליות because there is a level of דביקות where normal functioning and performing motzvos becomes impossible. This is why קבלת עול מלכות שמים is only when the eyes are covered. This was Rav's concern with רבי ר.

E. ברוך המקום ברוך הוא... כנגד ד' בנים.

1. Question. What is the connection between the four ברוך's and the four sons?

2. Answer - הגדה מעשה נסים (נתיבות) - four types of relationships with God

F. וירד מצרימה...

1. Question - The double lashon of חיי בדמיק חיי בדמיק seems to really be 4 (each one is plural) so why does it only refer to דם פסח ודם מילה?

2. Answer - מנחת אשר - The פשוט פשט has to do with real יסורין. We have a jewish fate and a Jewish mission.

G. פסח מצה ומרור.

1. Question - Why the stress on the חפזון?

2. Answer - נדע ביהודה - there was a גאולה from both a שעבוד הנפש ושעבוד הגוף. The חפזון represents the redemption from the שעבוד הנפש.

קפ"ד

הגדה של פסח

לסופה, ואפילו בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור ולשתות.³⁹⁵
יש ליזהר שלא לשהות בשתיית רוב הכוס יותר מכדי שתיית רביעית.³⁹⁶ ולכתחילה נכון
לשתות רוב הרביעית בבת אחת.³⁹⁷

אם לא שתה כוס זה בהסיבה, אין צריך לחזור ולשתות בהסיבה.³⁹⁸

"הנה בכל ימות השנה יש חיוב על האדם כשעושה קידוש שילך לאכול מיד, ויש שרצו
ליתן שיעור לדבר הזה גם בליל הסדר, ואילו אצלנו היום אין לך יהודי שלא תעבור
אצלו שעה או שעתיים מהקידוש עד לסעודה, הלא אומרים את ההגדה באריכות, "כל
המרבח לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". ולכאורה אמאי סמכינן בהפסק כל כך
גדול בין קידוש לסעודה. והטעם בזה הוא, מפני שתפקיד ליל הסדר הוא "לקדש" את
הלילה הזה, ונמצא כי הכל הוא המשך אחד, והדבר דומה לאחד שעושה קידוש ואח"כ
הוא מאריך כי יש לו דביקות גדולה בה' והוא אומר "על נטילת ידים" באריכות רבה,
ואומר "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר" זה לוקח אצלו זמן רב, זה הכל המשך
הסעודה. כל מה שאנו עושים בליל הסדר הוא "הקדמה", חייב אדם לראות את עצמו
כאילו הוא יצא ממצרים, ולספר את הניסים והנפלאות שהיה בלילה הזה, וחשיב כל
זאת הקידוש עם ההגדה עם הסעודה הכל המשך אחד, ולכן לא אכפת לך מה שעובר
כל כך הרבה זמן. ומשום כך מקדימין לפני הסעודה ב"הא לחמא עניא" לומר לך שגם
סיפור יציאת מצרים קשור עם לחם זה שאנו צריכים לאוכלו, אלא שלפני שאוכלים
אותו צריכים לומר עליו דברים הרבה, וכיון שהוא מצרכי הסעודה הרי זה חשוב
כקידוש על דעת לאכול לאלתר. לכן גם בוצעין את המצה סמוך לקידוש ולא סמוך
לסעודה. ובוה שאני ליל הסדר מכל השנה כולה, אבל בכל השנה ודאי אסור בהחלט
להפסיק בין קידוש לסעודה. ומהאי טעמא נמי אין מברכין ברכה אחרונה על הכוס.
דהרי לפי אריכות שמאריכין בהגדה עוברים יותר משבעים ושחים דקות, שהוא שיעור

טעם שאין
מברכים
אחריו

מקורות והערות

396. משנה ברורה סימן תעב ס"ק לר' והוא כרי לחוש לדעה ראשונה המבואר בסימן תרי"ב
ע"ש ומ"מ בדיעבד אם שהה בשתי כוסות אחרונות לא יחזור וישתה וכעין המבואר לעיל בס"ז
בהגיה עיי"ש. ובשתי כוסות ראשונות יחזור וישתה.

397. משנה ברורה סימן תעב ס"ק ל"ד.

398. כתב הרמ"א בשולחן ערוך אורח חיים סימן תע"ב סעיף ז' רבשני כוסות ראשונות, יחזור
וישתה בלא ברכה. ועיין במגן אברהם שם ס"ק ז' שכתב דהאידינא שאין דרך לשתות בין
הראשונות איכ אם חוזר ושתה היל נמלך וצריך לברך והיל כמוסיף על הכוסות. לכן הסיק
המג"א דלא יחזור וישתה ויטמוך על ראבי"ה וכ"מ בטור סימן תע"ג וכ"כ הבי"ח. אבל בכוס שני
יחזור וישתה דהא אפי' שותה יין תוך הסעודה כוס השני פוטר אא"כ לא היתה דעתו לשתות
תוך הסעודה. וסיים דבריו שם דלכתחילה בתחלת הסיבה יהיה דעתו לחזור ולשתות בין
הראשונות ואז אם טעה ושתה בלא הסיבה יחזור וישתה בלא ברכה.

1

818

א-5 ג'סבטן תשנ"ב

עט

הגדה של פסח

כַּרְפָּס

יקח הכרפס בפחות מכזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה ויטבול במי מלח או חומץ או יין, אך לא בחרוסת. ויאכל בלא הסבה. ויכוין בברכתו בורא פרי האדמה להוציא המרור, (ס"ק נב - נה). ויברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה:

— ארזי הלננון —

ומעם נוסף, שיסודו מכואר בראשונים, שגם מי שאינו מחמיר בכל ימות השנה, ראוי שיחמיר יותר בליל גדול וקדוש זה, אשר בו יצאנו ממצרים וזכינו להיות לעם ה', בניס אתם לה' אלקיכם, בני בכורי ישראל, ולהטהרו ולהתקדש בו בתוספת קדושה וזיכוך, ובהיותנו נעלים ומרומים יותר הרינו ראויים ומחוייבים להדר ולהחמיר בלילה הזה בכל החומרות ולכל הדעות. ולפיכך אנו מחמירים בו כדעת השולחן ערוך דסבירא ליה להלכה שכל דבר שטיבולו במשקה חייב בנטילת ידים.

ועל כן סימן הסדר (שנתקן על ידי אחד מבעלי התוספות) הוא "ורחץ", בוי"ו החיבור, שמחובר הוא ל"קדש", כי בעקבות התקדשותנו היתירה בלילה זה ראוי והגון שנהגו "ורחץ" להחמיר כשיטות המצריכות נטילה.

עוד יש להעיר, כי "ורחץ" הוא לשון ציווי, ולהלן בנטילת ידים לסעודה הסימן הוא "רחצה", שלא בלשון ציווי. לפי שבנטילת ידים לסעודה זהירים הכל בכל ימות השנה, ואין צריך זירוז מיוחד, מה שאין כן לדבר שטיבולו במשקה, שרבים אינם זהירים בו בכל ימות השנה, ועל כן נאמר בו לשון צו וזירוז.

כרפס

בביאור שם "כרפס"

הגרש"ז אויערבאך זצ"ל העיר, שהשם "כרפס" לא הוזכר בגמרא, ולא הוזכר אלא שיש לטבל ירק במשקה ולאכלו. השם "כרפס" הוזכר במהרי"ל, ומקורו בירק ששמו כן (עין שביעית פ"ט מ"א) ונהגו ליקח אותו משום שמרומזים בו ששים רבוא ועבודת פרך. אך מנהגנו שאין מקפידין על ירק זה בדוקא, יש שאוכלים מלפפון ויש שנהגו בתפוח אדמה, וכלבד שיהא מין ירק שמברכין עליו "בורא פרי האדמה".

2

5 יוסף דא גלוי סמלין

כרפס

כדי שישאלו התינוקות, אבל סובר הרמב"ם
דהשתא דאיכא תקנה יסוד דינו הוא דמצוה
לאכלה, ושיעור אכילה הוא בכזית.

הכי כתב הרמב"ם דגם המזיגה צריכה להיות בלילה.

לת ידים

והנה נחלקו הראשונים אם מטבילים את הכרפס בחרוסת או בחומץ. התוס' (פסחים דף קי"ד ד"ה מטבל) סוברים דמטבילים את הכרפס בחומץ, ואילו שיטת הרמב"ם (שם) היא דמטבילו בחרוסת. ונראה דהרמב"ם לטעמי' אזל, דהנה הרמב"ם סובר (שם ה"ח) דצריכים להטביל גם את המצה בחרוסת. וכבר השיגו עליו הראב"ד (שם) והטור (סי' תע"ה עיי"ש). ודברי הרמב"ם צריכים ביאור למה מטבילים את המצה בחרוסת, דמה ענין חרוסת למצה. וביאור שיטת הרמב"ם הוא דאין טיבול זה דין במצה אלא שהוא מדיני החרוסת, דדין החרוסת הוא דצריך להטביל בו את מצות הלילה זכר לטיט, ומצה היא אחת ממצוות הלילה, ולהכי מטביל גם את המצה בחרוסת ולא רק את המרור. וא"כ לפי מה שנתבאר דהרמב"ם סובר דגם כרפס הוא אחד ממצוות האכילה של ליל הסדר, לכן כתב הרמב"ם דצריך להטבילו בחרוסת.

ה) בענין כרפס. הרמב"ם כתב בהלכות חמץ ומצה (פ"ח ה"ב) כשהביא את דין כרפס, וז"ל: ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת, ואוכל כזית, הוא וכל המסובין עמו, כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית, ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו עכ"ל.

האדמה, סוברים ת חמץ

ולכאורה דברי הרמב"ם צריכים ביאור, דהנה אכילת כרפס מבואר בגמרא (פסחים דף קי"ד:) שהוא כדי דליהוי היכרא לתינוקות, וכן מה דעוקרין את השולחן מבואר בגמרא (שם דף קט"ו:) שהוא כדי שיכירו תינוקות וישאלו. א"כ למה כתב הרמב"ם דכרפס צריך כל אחד ואחד לאכול ואילו את השולחן עוקרים רק מלפני קורא ההגדה לבדו, והלא דין שניהם הוא משום היכר לתינוקות, ומאי שנא.

דמכין ומרו בו הרא"ש לגירסת של איי לא הי' כה, ודאי זכחה של י בדברים להראות להראות

והנה הרמב"ם כתב דשיעור אכילת כרפס הוא בכזית. והקשה ההגהות מיימוניות (אות ד') מה ענין כזית לכרפס, הלא כרפס הוא כדי שישאלו התינוקות ולזה סגי בכלשהו, ואין בו דין אכילה שיהא שיעורו בכזית. ולכן חולק ההגה"מ על הרמב"ם וסובר דאין צריך לאכול כזית, וכן פסקו הטור והמחבר (סי' תע"ג ס"ו). אך שיטת הרמב"ם היא דכרפס שיעורו הוא בכזית, חזינן מזה דסובר הרמב"ם דכרפס מצותו היא באכילה, ואף דמבואר בגמרא דהטעם שתקנו לאכול כרפס הוא

ם דכיון כה, כמו הכוסות גוד יום, או דבריו י"ל דגם י"לה ולא ז, ומשום

אשר לפי"ז יש לומר דזהו יסוד החילוק שבין כרפס ועקירת השולחן, דכרפס טעם תקנתו הוא כדי שישאלו התינוקות, אך השתא הדר דינא דהוא מצות אכילה, ולכן חייבים כל המסובים לאכלו. משא"כ עקירת השולחן כל דינו הוא רק כדי שישאלו התינוקות, ולזה סגי בעקירה מלפני קורא

1. עיין ברמב"ם פ"ז הלכות חמץ ומצה ה"ג שהביא את דין עקירת השולחן יחד עם זה שצריך לחלק לתינוקות קליות ואגוזים. ומפורש בדבריו דדין עקירת השולחן אינה מצוה בפ"ע אלא דכל דינו הוא רק כדי שישאלו התינוקות, כמו בקליות ואגוזים. ועל פי דברים אלו יחבארו דברי המג"א (סי' תע"ג סק"ה) דעכשיו לא נהגו להסיר את הקערה כיון דלית בזה היכר לתינוק.

ההגדה לברו. ולפי"ו נראה דלהגה"מ דכל דין כרפס הוא רק כדי שישאלו התינוקות, א"כ דינו הוא כמו עקירת השלחן, ורק קורא ההגדה לברו צריך לאכול כרפס, אך אין נוהגים כן. /

(ו) בענין הברכה של כרפס. הרמב"ם כתב בהלכות חמץ ומצה (פ"ח ה"ב) כשהביא את דין כרפס, וז"ל: מתחיל ומברך ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית עכ"ל. מפורש בדבריו שמברך בורא פרי האדמה קודם שמטבל את הכרפס בחרוסת. ואילו כשהביא את מצות אכילת מרור (בזמן המקדש שהי' עם מצה) כתב (שם ה"ו) וז"ל: ואחר כך כורך מצה ומרור כאחת ומטבל בחרוסת ומברך וכו' עכ"ל. ומפורש בדבריו דגבי מרור מטבל קודם את המרור בחרוסת ורק אח"כ מברך, וצ"ע מאי שנא כרפס ממרור.

אלא דעדיין צ"ע דאף דיכול בכרפס לברך ואח"כ להטביל ויוצא בזה ידי חובת ברכת הנהנין, אבל גם בברכת הנהנין צריך להסמיך לכתחילה את הברכה לאכילה, ויכול להפסיק רק לצורך כמו טול ברוך (ברכות דף מ'), ואפילו זה אסור לכתחילה כמבואר ברמ"א (סי' קס"ז ס"ו ובביאור הגר"א שם). א"כ אף דאינו צריך לאכול את הכרפס עובר לעשייתן לברכה אבל בכל זאת צריך להסמיך את הברכה לאכילה, וא"כ למה מברך על הכרפס ואח"כ מטבילו, יטבילו ואח"כ יברך, דהרי חייב להסמיך את הברכה לאכילה.

והי' נראה לומר בזה, דהנה בכרפס מברך בורא פרי האדמה שהיא ברכת הנהנין, ואילו במרור מברך על אכילת מצות ומרורים (בזמן המקדש) שהיא ברכת המצוות. א"כ י"ל דהרמב"ם סובר דשאני ברכת המצוות מברכת הנהנין, דדין ברכת המצוות הוא דצריך שיהי' עובר לעשייתן, והיינו דצריך שיהא מיד, ואסור להפסיק בשום דבר בין הברכה למצוה, דאז אינו עובר לעשייתן אלא עובר דעובר! וא"כ במרור שמברך ברכת המצוות אם יטביל את המרור בחרוסת אחרי הברכה לא תהא

ונראה לומר דהנה כרפס טעון טיבול ואכילה, ואם רק יטבל את הכרפס ולא יאכל אותו לא יצא ידי חובתו. ולפיכך סובר הרמב"ם דצריך לצרף את הטיבול לאכילה, דבשניהם יחד יוצא ידי כרפס, וכדי לצרף את הטיבול לאכילה צריך להטביל את הכרפס לאחר שבירך סמוך לאכילה מיד, ואין להפסיק בין הטיבול לאכילה בכרכה. ותו דאם מטביל את החרוסת לפני הברכה או לא תצטרף האכילה לטיבול כיון דמטבילו בשעה שאסור לאכלו, דאסור לאכול בלא ברכה,

עיי' בתוס' בפסחים (דף קט"ו: ד"ה מצה) שכתבו דביאור שיטת רב שימי בר אשי, הסובר דצריך כליל הסדר מצה ומרור לפני כל אחד ואחד מן המטובים ולא רק לפני מי שאומר את ההגדה, אף דבכל השנה בברכת המוציא אחד מוציא את כולם, משום דמצה טעונה ברכת המצוות וצריך לטעום תיכף לברכה משא"כ ברכת הנהנין. והם הם דברי רבינו זצ"ל. 2. עיי' במג"א סי' תצ"ג סק"ט.

1. עיי' בתוס' בפסחים (דף קט"ו: ד"ה מצה) שכתבו דביאור שיטת רב שימי בר אשי, הסובר דצריך כליל הסדר מצה ומרור לפני כל אחד ואחד מן המטובים ולא רק לפני מי שאומר את ההגדה, אף דבכל השנה בברכת המוציא אחד מוציא את כולם, משום דמצה טעונה ברכת המצוות וצריך לטעום תיכף לברכה משא"כ ברכת הנהנין. והם הם דברי רבינו זצ"ל. 2. עיי' במג"א סי' תצ"ג סק"ט.

הגדה של פסח

הגדה של פסח

דמצרים, ואם כן היה צריך להיות שנהיה כולנו יחד בשלום ונבקש טובת כל אחד ולעזור במה שיכולין, ולומר "כל דכפין ייתי ויכול וכל דצריך ייתי ויפסח". ומכל מקום אנו רואין שאינו כן, בעוונותינו הרבים!

אנו משיבין שחס וחלילה, לא מצד רשעתנו, דאדרבה אנו יודעין כבר שהכל לד', אלא מרוב הצרות אין פנאי אף לחשוב אודות חברינו, שהוא מחמת "השתא הכא", אבל "לשנה הבאה בארעא דישראל", אז נהיה כולנו באהבה ואחוה, ומפרש משום שהשתא עבדי — מרוב הצרות אין פנאי להתבונן בכלום, אבל בארעא דישראל נהיה בני חורין במהרה בימינו אמן.

(רבי משה פיינשטיין)

בכל דור ובכל תקופה אנו נמצאים באותו המצב של גלות מצרים

הא לחמא עניא, די אכלו אכהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח: השתא — הכא, לשנה הבאה — בארעא דישראל, השתא — עבדי, לשנה הבאה — בני חורין

הנה רבים חושבים, ואמנם נראים כן הדברים בהשקפה ראשונה, כי בדברי המגיד ישנם שלושה עניינים נפרדים: א) "הא לחמא עניא" — נתינת טעם על אכילת המצה. ב) "כל דכפין ייתי ויכול" — הזמנה לרעבים ולכל מי שאין לו היכולת לעשות הפסח, שיבוא ויאכל ויפסח אתנו. ג) "השתא הכא..." — תפילה ובקשה על הנאולה העתידה.

אבל האמת היא, שאין לפרש הדברים כפשוטם. א) בנוגע לאכילת המצה הלא ישנו בהגדה עצמה סעיף מיוחד: "מצה זו שאנו אוכלים", המבאר לנו באר היטב את הטעם לאכילת המצה. ואם כן, למה לנו להזכיר אודות זה גם קודם אמירת ההגדה? ב) אם הפסוק "כל דכפין" הוא הזמנה שכל מי שאין לו לעשות הפסח, יבוא ויאכל ויפסח אתנו, אם כן מדוע אומרים את זה בדלתיים סגורות ואין איש זר שומע את ההזמנה. לא די שיש בזה משום "דובר שקרים", אלא גם משום "לועג לרש", והיתכן לעשות דבר כזה בליל חג החירות? ג) הלא בנמר הסדר אנו אומרים שלוש פעמים "לשנה הבאה בירושלים", שהיא תפילה על גאולתנו, ואם כן מדוע עלינו כן להתחיל את סדר החג באותה התפילה — "השתא הכא השנה הבאה בארעא דישראל"?

לדעתי, אין הדברים כפשוטם. וכוונה לגמרי אחרת לוטה בזה. דהנה עוד טרם מתחיל ראש המשפחה לספר ביציאת מצרים, יודע ומרגיש הוא כי במוחות כל המסובים חלף תחלוף מחשבה זרה וכל אחד ישאל לעצמו בליבו: מה לנו ולזכר יציאת מצרים?

האם באמת חובה עלינו לספר עד סוף כל הדורות מה שקרה עם אבותינו לפני אלפי שנים, אפילו באותו הזמן שאנחנו בעצמינו משועבדים בגלות מרה ואכזריה?

כדי לגרש מחשבת פיגול זאת מתוך ליבות המסובים, מגלה ראש המשפחה את קערת המצות ואומר בתור הקדמה ופתיחה לספר ההגדה וסדר הלילה: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" — היא סמל חיי היהודים בכל הדורות והתקופות. טעות גדולה טועים אלה המטילים ספק במסורת אבותינו, לזכור תמיד את יציאת מצרים. תסתכלו במצה זו ותיכף תלמדו לדעת ולהבין, שלא צדקו במשפטם הנלוז כלל וכלל, כי האמת היא שהמצה מסמלת את גורלה, קורותיה ומהלך חייה של האומה ישראלית.

את המצה אופים במהירות יתירה. רק רגעים אחדים עוברים בין הלישה והאפייה, והלחם עוני כבר מוכן לאכילה. אולם כמו שאפייתה קלה ומהירה, כן היא נשברת ונפרדת בקלות ובמהירות של הרף עין. וכגורל המצה, גורל עמנו. כזאת אירע לאבותינו במצרים, וכן הוא אורח חיינו בנדודי הגלויות שלנו.

בחיפזון וחיש מהר הוזמנו בני ישראל לבוא מצריימה, ובמהירות בלתי טבעית הצליחו לעלות שם במדריגה היותר גבוהה. תיכף, בבואם למצרים אמר פרעה ליוסף: "ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי" — בארץ כנען יכלו להיות רק אנשי חיל פשוטים מבלי שתהיה להם האפשרות לעלות בסולם ההתנשאות ולהיות שם שרים בממשלה, אולם בארץ מצרים אני נותן לכם תיכף ומיד זכות אזרחים, וכמו שאתה עלית לגדולה, כן יכולים גם הם להיות שרי מלוכה ורוזני הארץ. ואמנם בני יעקב השתמשו בזכויותיהם שנתן להם פרעה, ורק זמן קצר עבר מאז באו מצרימה "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד ותמלא הארץ אותם".

אך לא ארכו הימים וירדו מגדולתם באותה המהירות שעלו לגדולה. לפתע פתאום נתפרסם הכרוז "הבה נתחכמה לו" בכל גבולות ארץ מצרים. ללא סיבה נהפך עליהם הגלגל ונפלו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, לא די שנטלו מהם גדולתם ותפארתם, עשרם וכבודם, אלא עוד הושפלו לארץ עד דכא. חייהם ומאודם הופקרו לכל... הרוזנים האתמולים שועבדו בעבודת פרך.. ועל הדור החדש יצאה גזירת כלייה.

ובמצב אי נורמלי זה, אנו נמצאים מאז גלינו מארצינו. בתחילה אומרים לנו "כל דכפין ייתי וייכול" מזמינים אותנו להגר לארצות שונות ונותנים לנו את כל הזכויות האזרחיות, בתנאי שנעזור בהתפתחותה של הארץ. ואמנם במשך מספר שנים הם מראים לנו פנים שוחקות ואנו נהנים מטוב הארץ ללא הפרעה, אולם לא לאורך ימים חוסן. פתאום ומשבר כלכלי מתחיל לתת אותותיו בארץ ההיא וההמון שנפגע ראשונה מהמשבר מתאונן על מצוקות החיים וחוסר עבודה ולחם, ואז "ויקם מלך חדש אשר לא

ידע את יוסף". המושל הקודם יורד מגדולתו וזה שירש את מקומו בהנהגת המדינה, רואה רק את העובדה שהיהודים חיים חיי שלוה ומנוחה ומתענגים על רוב טובה, אבל מעלים הוא את עיניו מהתועלת הגדולה שהיהודים הביאו ומוסיפים להביא לטובת הארץ והתפתחותה הכלכלית. מבטל המושל החדש את הצהרה החגיגית של המושל הקודם "כל דכפין ייתי וייכול", ומקומה תופסת קהצהרה החדשה בניגוד החלטי להקודמת.

בני עמי וארצי, אכן צדקתם שמצב קשה שורר בארצנו, אבל הידעתם בצווארו של מי תלוי הקולר? — אשמים בזה רק אלה היהודים, שבאו לגור וישפטו שפוט ותפטו בחלקם את מסחר הארץ ותוצרתה. מוצצים הם את דמינו וכספנו ומנצלים את האזרחים לטובתם ולהנאתם, ואם באמת חפצים חיים אתם, זאת העצה הייעוצה לכם: "כל דצריך ייתי ויפסח" — יבואו כל הסובלים מהמשבר והנצרכים לפרנס את משפחותיהם ויקחו נקם מאלה החומסים לחם מפי טפיהם. רשאים אתם להורגם ולאבדם ולבזו את כל רכושם שבאמת שלכם הוא, אבל בתנאי שתפסחו על בתי אזרחי הארץ ולא לנגוע בהם לרעה.

כן בני, אל לכם לזלזל בסיפורי יציאת מצרים ולנהוג קלות ראש בלחם העוני. טעות גדולה טועים אלה החושבים שמאורעות היהודים במצרים, הם מהדברים השייכים רק להעבר ואין להווה חלק בהם. לא ולא! "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו, כאילו הוא יצא ממצרים" — נגלה הוא החוזר בחיינו, ובכל דור ותקופה אנו נמצאים באותו המצב עם אותן הנסיבות. אמת הדבר שנתונים אנו כעת בצרה ובשביה והננו עבדים בזויים ושפלים בגלות המרה, אבל אל ייאוש ואל רפיון ידים. כמו שחיינו בגלות אינם טבעיים וגם בלתי מובנים, כן תהיה גם גאולתינו ופדות נפשנו. תסתכלו במצה, המספרת את קורות עמנו במצרים ותשכילו להבין, כי כל חיינו בנס הם עומדים וכי עלייתנו לגדולה — כמו ירידתנו — בחפזון ובמהירות היא באה. ולכן, אף על פי ש"השתא הכא" — בגלות, הנה אפשרי מאוד הדבר כי "לשנה הבאה בארעא דישראל", ואם כי "השתא עבדי" — בשעבוד העמים, אבל "לשנה הבאה בני חורין" בארץ האבות...

קבלת עבדות ד' — תנאי לגאולה

הִשְׁתָּא — הֵכָא, לְשָׁנָה הַבָּאָה — בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל, הִשְׁתָּא — עַבְדֵי, לְשָׁנָה הַבָּאָה — בְּנֵי-חֹרֵין.

ויש להבין כפילת הלשון. ועוד, דלכאורה איך אנו אומרים "לשנה הבאה בארעא דישראל", והיה לנו לומר בלשון תפילה, לדי' שיושיענו ונהיה בשנה הבאה בארעא

הגדה של פסח

קכ

שֶׁבֶבֶל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלֵי חֶמֶץ וּמִצֵּה. הַלֵּילָה הַזֶּה

כֵּלֹ מִצֵּה:

— ארזי הלכנו —

ולא עוד אלא שבמקום החן בא המיאוס, והנפש קצה. וקרא כחייב "הוקר רגלך מבית רעך, פן ישבעך ושנאך" (משלי כה, יז). אף החבר הקרוב ביותר עלול להפך לשונא עקב ההרגל.

וזו הסכנה האורבת לרגשות קודש, ככתוב "יען כי נגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" (ישעיה כ"ט, יג). שעל ידי ההרגל וה"מלומדה" — "לבו רחק ממני". וסכנה זו אורבת גם ללומדי תורה, אשר על כן כתב החסיד יעבץ שם: כי בטבע האדם לקוץ בדברים בהתמדתם ויבואו לבז המלמד, והתורה עצמה, ולכן אמר התנא שאל יאמר האדם כבר שמעתי דבר זה פעמים רבות אלא הרי שותה בצמא את דבריהם כאילו לא שמעתם מעולם, ע"כ.

וזו עיקר עבודת האדם, לחדש את הרגשות. ולפיכך תקנו לספר סיפור יצאת מצרים בדרך שאלה ותשובה, כי הואיל ויודעים אנו את הסיפור ואף מספרים למי שיודעו קשה לנו להתפעל ממנו ולחיותו, וסגולת השאלה לעורר התעניינות ועידנות, אף אם שואל לעצמו.

וגם הבי טיבולים ועקירת השלחן, שנתקנו כדי שיראו התינוקות ויתמהו, עושה אותם האדם לעצמו גם באין עמו תינוקות, כי הרגשותו מתחדשת ומתרענת בגינם.

ומשום כך אמר רבן גמליאל: "כל שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא ידי חובתו. ואלו הן: פסח, מצה ומרור. אמר רבא: מצה צריך להגביה, מרור צריך להגביה" (פסחים קט"ז ע"ב), וכן נוסח ההגדה: "מצה זו", "מרור זה" (ועי' רמב"ם פ"ח מהלכות חמץ ה"ד), כי ראיית המצה והמרור והגביהתם מעוררת החושים ומעוררת הרגשות. ונלמד מכך לחפש עצות להתחדשות בלימוד ובעבודת ה', שלא יהיו בגדר "מלומדה", ולא יהיה לבנו רחוק מאתו יתברך.

מה נשתנה

ביאור ד' השאלות כנגד ד' הבנים, ותשובתם

שנינו (פסחים קט"ז ע"א) אמר לו רב נחמן לדרו עבדיה, עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר. אמר ליה, בעי לאודווי ולשבוחי. אמר ליה, פטרן מלומר "מה נשתנה". ותמה מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, דמהיכי תיתי

הגדה של פסח

קכא

נפטר בזה ומדוע לא יאמר "מה נשתנה", הרי עדיין לא שאל כלום. ואם מחמת שהוא כמשיב, הרי אף באמרו "עבדים היינו" אינו נפטר מאמירת "מה נשתנה".

עוד יש להבין מדוע צריך שהבן ישאל בפסח, מה שלא מצינו בשאר ימים טובים. ואדרבה, לכאורה אין צורך לשאול בפסח מאומה, כי טעם הפסח ברור, שיצאנו מעבדות לחירות, ואף אומות העולם מציינים ימי שחרורם ומלזכותם. גם יש להבין חלוקת ארבעה הבנים ושאלותיהם.

ונראה, שהבן החכם מתבונן בחכמתו ומעיין, חייו של מי קשים יותר, של מי שהוא עני כל ימיו, או חייו של מי שהיה עשיר ונפל מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. ברור הוא שמי שירד ממצבו אומלל שבעתיים. ואם כן "מה העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם", הלא עתה, בזמן הגלות, רע ומר לנו בזכרנו ימי אושרנו ותפארתנו, ומה לנו לציין את תקופת הטובה והשפע המגבירה את עצבוננו. והבן הרשע מסית ומדיח "מה העבודה הזאת לכם", מדוע להתייחד בתורה ובמצוות, הלא טוב לנו להתבלבל ולהטמע בעם השליט, ולהינצל מרעות הגלות. ויש תמימים, ההולכים בדרך התורה, אבל הסתת הרשע נקלטת בלבם והם אמנם תוהים "מה זאת", מדוע נשמור על ייחודנו. ותהייתם מביאה לכך שכאשר בא נסיון אינם עומדים בו, רח"ל. ויש שאינם יודעים לשאול ולומר, כי אינם עוסקים בשאלות הכלל, אבל אינם כה חזקים באמונתם. כשיצרו מניחם שומרים הם את המצוות, וכשיצרו מסיתם עוברים הם עליהם. אלו הם ארבעת הבנים, ואנו רואים אותם יום יום.

ויש לרמוז בארבע השאלות של "מה נשתנה", שכל שאלה שייכת לבן אחר. הבן החכם שואל, הואיל ו"הלילה הזה", הגלות שנמשלה ללילה, "כולו מצה", לחם עוני, מה טעם לציין בה את גאולתנו מאז.

הבן שאינו יודע לשאול, מציין כי "הלילה הזה מרור", ואינו חפץ במרירות, וכל אימת שסבור הוא כי שמירת המצוות קשה עליו, הולך הוא בשרירות לבו.

והבן התם השואל "מה זאת" מתמרמר בבואו לידי נסיונות, ושאלתו בגדר "אוי לי מיצורי ואוי לי מיצרי". שואל הוא על שני הטיבולים, האחד טבילת כרפס מתוק במי מלח, והשני טבילת מרור מר בחרוסת מתוקה. דהיינו, אם ישמור על חוקי התורה נדמה לו כי תהיה פרנסתו מרה, ואם ילך אחר יצרו ידוה לבו על שעובר מצוות בוראו.

והרשע שואל מדוע "כולנו מסובין", ונוהגין כבני חורין בני ממלכת כהנים, ואיננו נטמעים באומות. מדוע שומרים אנו במסירות נפש על ייחודנו חרף הגלות והצרות.

ותשובת כולם אחת היא: "עבדים היינו לפרעה במצרים", ובדרך הטבע לא היתה לנו כל אפשרות להגאל, "ויציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה", והראנו

שֶׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלֵינִי שְׂאֵר יִרְקוֹת. הַלַּיְלָה הַזֶּה
(פְּלוֹ) מְרֹר:

שֶׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מִמְבִּילֵינִי אֶפְלוּ פַעַם אַחַת.
הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים:

שֶׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלֵינִי בֵּין יוֹשְׁבֵינִי וּבֵין מְסַבֵּינִי.
הַלַּיְלָה הַזֶּה בְּלָנוּ מְסַבֵּינִי:

— ארזי הרבנון —

עין בעין כי הוא שולט בעולם ומלוואו, והטבע בידו כחומר ביד היוצר, והוא משגיח על כל בריה ובריה: לזה המים מים ולזה הם דם, באלו פוגע הדבר ועל אלו הוא פוסח. והוציאנו ברגע קט מעבדות לחרות ומשעבוד לגאולה. וכוזה נוכחנו לדעת כי שלטון האדם הבל הוא, החיל והחוסן לחי עולמים לבדו, ואנו עמו וצאן מרעיתו. "ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". ולא דוקא לפרעה, אלא לשלטון האדם ולחומריותו. אבל עתה עבדי ה' אנו ולא עבדים לעבדים, ואליה מייחלות עינינו, כי מיציאת מצרים ידענו שבכל רגע יכול הוא להוציאנו מאפילה לאור גדול, ולכך מייחלות עינינו. וזו תשובת הבנים כולם!

וזה ענין שאלת רב נחמן לדרו עבדו, כי דרו היה עבד שאינו שוה אף את דמי מאכלו (ב"ק צ"ז ע"א), ורב נחמן עשיר היה (ברכות נ"ה ע"ב, וש"ס), ועבד עצל שיש לו אדון טוב ועשיר כרב נחמן, וישחררו ויתן לו ממון רב, הרי אין זו טובה אלא לשעתה. שהרי עד מהרה יפסיד הכסף בענין רע, ועל אחת כמה וכמה אם בכלות כספו יצרך למכור עצמו לאדון אחר קשה וקפדן, ודאי לא היתה זו טובה. והו ששאלו רב נחמן: "עבד דמפיק ליה רביה", בלשון הווה, ונותן לו כסף זהב, ודאי יודה לו וישבח. אבל הכל מבינים ששמחה זו לא תאריך ימים, ובודאי שלא כעבד כדרו, דנהום כריסיה לא שוי, ובודאי יאבד עשרו בהוללותו וירעב ללחם. ואם כן, נשאלת השאלה מדוע אנו חוגגים את יציאת מצרים, והרי לכאורה משולים אנו לדרו זה, הפסדנו עשרנו וגלינו מארצנו. וזו נקודת שאלות "מה נשתנה", כפי שנתבאר. לפיכך אמר לו רב נחמן "פטרתי מלומר מה נשתנה", והחל לומר תשובת "עבדים היינו", להודיענו שעיקר גאולתנו היתה הגאולה הרוחנית והידיעה כי כל רגע יכול ה' לגאלנו ביד חזקה ובזרוע נטויה, בב"א.

צבאים וי"א וכו'

5 שנים פגום צבאים

ט

תפארת שמשון

ואפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו

יש להתבונן ולהעמיק בנסים בכל יום ויום

גם אדם שיודע את כל השתלשלות המאורעות שהיו ביצי"מ, עליו להחיות אצלו את הדברים כל שנה מחדש.

נקודה זו נוגעת לא רק לסיפור יצי"מ, אלא גם לחלקים אחרים בעבודת השם. הסבא מקלם רבי שמחה זיסל זיו (בחכמה ומוסר ח"א אות פג) תמה, מדוע דברים שהתחנכנו בהם בילדותנו; שיש אלקים בורא שמים וארץ וכי הוא משגיח על כל בראויו, סיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף וכד' - דברים מופלאים ביותר, בכל זאת אין אנו מתפעלים מהם?

פשר הדבר - אומר הסבא מקלם - הוא מפני ששמענו את הדברים הללו לראשונה בילדותנו כששכלנו היה חלוש, והידיעה וההבנה היתה ב'דעת קלישתא' - ואותה ידיעה חלשה וקלושה נעשתה חלק מאתנו, וכל ימי חייו אנו מתהלכים עם אותה תפיסה!

בפעם הראשונה שהאדם לומד "בראשית ברא אלקים" הוא בגיל חמש, בשנה שלאחר מכן הוא שוב לומד זאת - והדבר לא חידוש בעיניו - הוא כבר יודע את זה. כלומר הוא מייחס את הידיעה הזאת למה שהוא למד בשנה שעברה. וכך גם בגיל עשר, הוא לומד שוב את הדברים - ושוב אין הוא רואה בהם חידוש - הוא יודע אותם כבר מגיל חמש! וכך גם בגיל עשרים ובגיל ארבעים - ידיעתו מתייחסת לידיעתו הראשונה בגיל חמש!

ובאמת, אילו האדם היה נברא כמו אדם הראשון בקומתו ובצביונו, פיקח ובעל שכל של אדם בן עשרים, הוא לא היה מחזיק מעמד מרוב התפעלות והתרגשות! אם יבוא לפנינו אחד, יקח גליון נייר פשוט ויכין מטוס בעל שש כנפיים, ימשוך בזנב והמטוס וכל הכנפיים יזוזו... כולנו נתפעל ללא גבול - פלא שכזה! ואם כן, מדוע יוצא אדם לרחוב, רואה נמלה בת שש רגלים, ולא עשויה מנייר - אלא בעל-חיים עם מוח לב ועינים - עולם שלם! הלא כל הספריות שבעולם לא יוכלו להכיל את גודל הפלא שבבעל חיים זעיר זה!

מדוע אין אנו מתפעלים? מפני שבפעם הראשונה שראינו נמלה היינו בני שנתיים - ובאותה תפיסה של גיל שנתיים אנו מתהלכים עד עצם היום הזה!

מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה
 וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בְּבֵנֵי בְּרַק
 וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו
 תלמידיהם ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן קריאת שמע
 של שחרית:

תפארת שמשון

וכך היא תפיסתנו בכל חלקי החיים.

העבודה המוטלת על האדם היא, להתכונן בכל דבר פעם נוספת כאילו מעולם לא ראהו. כך יזכה לרדת לעומק הטמון בו ולהתפעל מהחכמה האלוקית המתגלה בכל פרט ופרט ממנו.

הגיע זמן ק"ש של שחרית

חשיבות מצות ק"ש בזמנה

הנה כשאדם מתכונן בעצמו ותוהה מהי מדרגתו הרוחנית, סבור הוא כי הנו 'מומצע'... מתוך מנין מצוותיו ולעומתן מנין עבירותיו הוא מגיע למסקנה ש"בסה"כ אני בסדר"... וכיון שכך, כנראה שגם העבירות שעבר אינן כה חמורות, שהרי לא יתכן שיהודי 'בסדר' יעשה מעשים גרועים...

אולם, לדאבונו, לא כך היא המציאות. יכול אדם לעשות מעשים נפלאים, ויחד עם זאת עדיין ימצאו בקרב פיונות אפלות ומכוערות, ואין בכך כל סתירה! אנשים מתרגלים לחיות בהרגשה מוטעית זו, וכך היחור בראש נשאר במקומו לאורך ימים ושנים.

לדוגמא: ישנם בני תורה שלומדים בלילה עד שעה מאוחרת, ומשום כך מתאחרים לקום בבוקר ומפסידים, זמן ק"ש שהיא מצות עשה מדאורייתא! דבר זה מצוי עד מאוד, ובפרט בימי בין-הזמנים. ואנו עומדים ותמהים: כיצד יתכן כדבר הזה, אברך שלומד ב'כולל', כותב חידושי תורה וכו', יבטל מצוות מדאורייתא, הלוא דבר משונה הוא זה?! המסקנה [המוטעית] העולה בראשנו היא, שאם אברך הלומד ברצינות וכו' - דבר

למעלה למעלה עד שיגיע אל שורש כל

5 באבן ארסיה

הגדה של פסח

לז

קהלת משה

באר מרים

למעלה למעלה עד שיגיע אל שורש כל התורה והמצוות שהוא אנכי ה' אלהיך אחדות פשוט אין סוף בעמדו שם תרפנה כנפי כל המצוות והחוקים וכולם בטלים שהרי הוא ביטול היצר הרע וכו' עיין שם, והנה כשנודמנו יחד גדולי עולם שרפי קודש אלו רבי אליעזר ורבי יהושע רבי אלעזר בן עזריה רבי עקיבא ורבי טרפון והיו מספרים ביציאת מצרים בכיטול הישות והתדבקות בחי עולמים שורש כל התורה והמצוות, נתקרב אצלם עת אשר הוא לא יום ולא לילה, וכמבואר בזהר הקדוש שמות ט"ו ע"א יתיב רבי שמעון ורבי אלעזר בריה קאים ומפרש מילי דרזא דחכמתא והווי אנפוי נהירין כשמשא ומלין מתבררין וטאסין ברקיעא יתבו תריין יומין דלא אכלו ולא שתו ולא הווי ידעין אי הוה יממא או ליליא, כד נפקו ידעו דהווי תריין יומין דלא טעמו מידי וכו', וכך הובא בזהר הקדוש משפטים ק"ה ע"ב, נועיין שם לך צ"ד ב כתר דאסתלקו לא הווי ידעי אי הוה יממא ואי ליליא. - מלואים] ובפרקי דרבי אליעזר פרק ב' היה רבי אליעזר יושב ודורש ואין אדם יודע אם יום אם לילה כו', ובכך גם בהתועדות זו של עמודי התורה אלו לא הווי ידעין אי הוה יממא או הוה ליליא לכן הוצרכו התלמידים שלא הגיעו לבחינה זו להודיע להם כבר הגיע זמן קריאת שמע של שחרית:

הגיע זמן קריאת שמע של שחרית,

בהגדה שם משמואל מהגאון הקדוש מסוכטשוב כתב לבאר על פי אמרם בכרכות י"ג ע"ב אמר לו רב לרבי חייה לא חזינא ליה לרבי רמקבל עליה מלכות שמים, אמר לו בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים, והפירוש הוא על פי מה כד הוינא טליא שאלתי את כבוד קדושת אאדמור"ר [האבני נזר] זצל"ה מה שאנו אומרים וכולם מקבלים עליהם

אולם רבן גמליאל הנשיא יתכן כי אם שהיה באותו מקום לא היסב עמהם יחד יען שבפניו לא היו יכולים להסב בהיותו הנשיא נעיין אורח חיים סימן תע"ב ובמקורות, וזה שהדגיש בעל ההגדה באמרו מעשה ברבי אליעזר וכו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין וכו' שכיון שלא היה רבן גמליאל רבם עמהם יכלו להיסב דאלו בפניו לא היו רשאים, אבל רבי אלעזר בן עזריה הרי חברם היה לכן שפיר יכלו כולם להיסב, וזהו שהדגישו מעשה וכו' והיו מסובין".
בבני ברק לכן יכלו כולם להיסב:

וכדרך

ההיסבה שהגדול מיסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו [כרכות מ"ו ע"ב] היסב אז רבי אלעזר בן עזריה הריש מתיבתא באמצע ולמעלה ממנו רבי אליעזר ורבי יהושע ולמטה ממנו רבי עקיבא ורבי טרפון, כדמצינו ביבמות (ט"ו ע"א) שרבי אלעזר בן עזריה נכנס לפני רבי עקיבא אם כי הוא היה הצעיר שבכולם, בעוד שעל רבי עקיבא אמר רבי דוסא אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו, הנה תמה בשמעו כי יש לו בן לעזריה חברנו, כלומר בן שכבר ימנה בין ראשי חכמי הדור, ואך לפי שנתמנה נכנס ראשון עיין תוס' כתובות (ק"ה ע"א) דיבור המתחיל דחשיבי, וכן מצינו במכות כ"ד סוף ע"א וכבר היו רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך וכו' שנקטו בדיוק בראש הנשיא אחריו הריש מתיבתא וחכם הועד ואחריהם רבי עקיבא זקן הדור, וכן בהודמונות זו היסב רבי אלעזר בן עזריה באמצע, ומובן שבכגון דא כשהוצרכו להפליג לצורך טובתן של ישראל לא שיבחו רבי אליעזר העצלנים, וכשעלו בערב החג דרך נמל יפו ולא הספיק עוד לבוא לביתו ללוד חגג גם הוא יחד עם חבריו בבני ברק:

קהלת משה

באר מרים

עול מלכות שמים זה מזה איך יתכן אצל המלאכים לומר עול שכל עבודתם היא אהבה ורצון ומלת עול לא יצדק רק לגבי אדם העושה דבר מה כהכרח, והשיב לי שזהו עול לגביהו שלא יכנסו ולא יסתכלו לפנים ממחיצתם ובענין הגבלת הר ודברי פי חכם חן, [ומצאתי שכן מבואר כזהר חדש יתרו (מ' ע"א) זיעא דחיות [הקודש] ממה אתעביד, אלא זיעא דילהון באסתכלותא למינדע ולאסתכלא ולאדבקא כמה דטמיר וגניז ולא יכלין למיקם ביה ועל דא איהי זיעא דלהון. - מלואים] וזהו עצמו הוא שאלת רב שלא היה רואה את רבי שקיבל עליו עול מלכות שמים שהיה כל עבודתו רק אהבה ורצון והתלהבות יחירא, וזה שהשיב לו רבי חייא בשעה שמעביר ידיו על פניו ובעין בשתים יכסה פניו שלא יביט בשכינה זה הוא אצלו לעול, וזהו האמור כאן שהיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה שהיו מעמיקים להסתכל עד היכן הגיע ענין יציאת מצרים עד למעלה למעלה עד שהזכירם תלמידיהם קבלת עול מלכות שמים שאין להסתכל עוד יותר:]

או יתכן שהיה פסח זה אחרי המאורע הגדול של "בר ביום" ביבנה, שהיה בחודש כלה בזמן הכינוס הגדול, ולכן נקטו והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, בטוי מקובל לבר ביום, וכאמור אחרי שנתמנה רבי אלעזר בן עזריה הסיב כאמצע, ויונת מה שנסדר אחרי זה אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה וכו' ובנוסח ההגדה שברמב"ם ובשבלי הלקט השלם הגירסא אמר להם רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה וכו' דכולה חדא ברייתא היא, שרבי אלעזר בן עזריה אמר זאת אחרי שישב ראש ואהדרי ליה תמני סרי דרי חיורתא כמפורש בכרכות (כ"ח ע"א):

מעשה ברבי אליעזר וכו' מעשה עדיף להוכיח אשר אמרו כי גם חכמים נכונים וזקנים יודעי תורה מצוה עליהם לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר הרי זה משובח. אבל לאיזה צורך הדגישו בזה שההסיבה הייתה בכני ברק. אמנם בעובדא זו יש עוד מקום עיון אחרי שידענו כי רבי עקיבא היה תלמידו המובהק של רבי אליעזר למן היום שהחל לשקוד על דלתי

התורה עד עלות רבי אליעזר למרום, ראה ירושלמי פסחים פרק ו הלכה ג כי שלש עשרה שנה שימש רבי עקיבא בבית מדרשו של רבי אליעזר ורבי אליעזר לא השגיח בו וזו תחילת תשובתו הראשונה לפני רבי אליעזר כו' עיין שם. ומני אז היה היחס ביניהם כיחס תלמיד שיושב לרגלי רבו, ראה שבת ל"ג סוף עמוד ב, פסחים ל"ז א, שם ס"ט א, ראש השנה כ"ה סוף עמוד א ועוד בכמה דוכתי, ויסופר בסנהדרין ק"א סוף עמוד א כשחלה רבי אליעזר ונכנסו רבי טרפון ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא לבקרו כשנענה רבי עקיבא להגיד דבריו אמר רבי אליעזר סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי, והרי אין התלמיד רשאי להסב בפני רבו כי מורא רבן כמורא שמים ראה פסחים ק"ח סוף עמוד א ומעתה איך היסב רבי עקיבא בפני רבי אליעזר רבו, אמנם הנה מבואר בסנהדרין ל"ב ב, בבא בתרא קנ"ד א ושמות פרק ב הלכה ה שבני ברק היא אתרא דרבי עקיבא [יתכן כי שם היה מקום מושבם של משפחתו ראה פירוש רב נסים גאון בגליון הש"ס ברכות כ"ז ב דיבור המתחיל נוקי לרבי עקיבא לית ליה זכות אבות שהביא מגמרא סנהדרין פרק חלק מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן אינון רבי עקיבא, וכן הוא בדקדוקי סופרים סנהדרין צ"ו ב וראה בספר מרגליות הים שם אות יא, שהערתי דבבני שנחרב נקטו לימדו תורה, כעוד שברבי עקיבא נקטו למדו, שתקופות שונות היו בחיי רבי עקיבא מקודם למד תורה בירושלים ואחר

בדמיון חי

מנחת אשר

צו

היעוד, שהרי כלל ישראל מתייחד בשניים, כגורל היהודי וביעודו.

בך עלתה במחשבה לפניו ית"ש, גורלו של עם ישראל לרדיפות וגזירות וגלויות, גורלו גורל דמים הוא ואין היהודי יכול לברוח מגורלו, בימי השואה הנוראים נרצחו ביחד חסידים ואנשי מעשה עם מתבוללים ומשומדים להבדיל, כי לעולם אין אדם, או עם יכול לברוח מגורלו שנקבע ע"י בורא העולם ומנהיגו.

אך העם היהודי מתייחד ומצטיין בעיקר ביעודו, במדותיו, בתורתו ובמצוותיו, בפסח ובמילה, שני פעמים כתוב "בדמיון חיי" הראשון כפשוטו לדם הגורל היהודי, והשני לדם יעודו דם הפסח ודם המילה.

והנה נחלקו חז"ל ממה עשו את הברית התיכון במשכן בדעת זקנים מבעלי התוס' (שמות כ"ה ה') כתב בשם המדרש שהברית התיכון היה ממקלו של יעקב כמ"ש כי במקלי עברתי את הירדן הזה והביאו למצרים וכשיצאו העלוהו עמו. ובתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות כ"ו כ"ג) הביא שזהו מהאילן שנטע אברהם אבינו בבאר שבע לחד מקלו של יעקב היה, ולאידך מאשל אברהם היה עשוי. מקלו של יעקב מסמל את הגורל היהודי, "כי במקלי עברתי את הירדן", אשל אברהם לעומתו מסמל את היעוד, אברהם אבינו ראש וראשון לגומלי חסדים.

והלא אמרו חז"ל מדה טובה מרובה ממדת פורענות חמש מאות פעמים (סוטה י"א ע"א סנהדרין ק' ע"ב) ואם ברין כך, ברחמים על אחת כמה וכמה.

ואומר לך בדמיון חי ואומר לך בדמיון חי (ימזקל ט"ו, ו')

דרשו חז"ל בשני דמים הכתוב מדבר דם פסח ודם מילה וכמ"ש רש"י (שמות י"ב ו') "הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היה בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה, נתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה שנאמר ואראך מתבוססת בדמיון, שני דמים וכו'". ולכאורה קשה דבאמת יש כאן ארבעה דמים ולא שניים, שניים מדכתיב בדמיון ולא בדמך, והרי פסוק זה נכפל פעמיים.

ונראה בזה דהלא פשוטו של מקרא אינו מדבר מדם המצוות אלא מדם היטורים של כלל ישראל, והנביא מקונן ומבכה את עם ישראל "ומולדותיך ביום הולדת אותך, לא כרת שרך, ובמים לא רחצת למשעי, והמלח לא המלחת, והחתל לא חתלת וכו' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיון ואומר לך בדמיון חיי" (ימזקל ט"ו ד-ו)

ואין מקרא יוצא מידי פשוטו ולכן נכפל פסוק זה פעמיים, לשני הדמים של כלל ישראל דם הגורל ודם

יד 27

תנדה של פסח

ואחד רשע. ואחד קם. ואחד שאינו יודע לשאול:

חכם

מעשה נסים

הספיקות. ומה שנראה לי בפירוש כי כלל האנשים לא ימלט מהחלוקה מהיותן ארבעה מדרגות נלמד מדברי בעל חובת הלבבות. (ח) מי שיודע ומכיר הכורח ומדותיו מנד הערה השכלית כאברהם אבינו וכיוצא בו. (ב) מי שלא הגיע למדרגה זו ומ"מ מכיר הכורח ומדותיו מנד הערת המורה ע"ש בח"ה שער עבודת האלוקים. (ג) יש אשר זה וזה אינו בידו רק שמעשה אבותיו בידו ואינו תבנה מקבלת אבותיו מחומה. (ד) יש אפי' קורסים אשר אינם משגיחים על כל ומכחישים מליחותו וכתורתו. ולא ימלט מחלוקה הארבעה מדרגות הנ"ל. והנה מי שמכיר הכורח מנד הערה השכלית בשם חכם יתקרי. והאפי' קורס בשם רשע. ואשר מעשה אבותיו בידו בשם שח"י לשאול. ואמר ע"ז שאת פתח לו כיון ששומע לדברי אבותיו. והמכיר מנד הערה המורה. מכנהו בשם חס ע"ד חס יושב חופלים. והנה כל סד' מדרגות ילאו ממנרים דחפילו רשעים גמורים ילאו דהא היו דתן ואבירם ופסלו של מיכה ירד בים כמבואר במדרשם ז"ל. וכנגד כל אחד מחייבין ליתן שבה והודיה לשמו ית על שהיה יד השגחתו להגלים. והנה על כל מי שלא היה ראוי להגלל מהראוי להגדיל השבח כי יוגדל החסד שעשה עם הרשע ממה שעשה נגד השח"י והחסד שעשה עם השח"י גדול מהחסד שעשה עם החס והחסד של הזם גדול מהחסד כי החס הוא מהיותר ראוי להגלל. והנה הרב המורה בחלק ג' כהן שהשגחה דביקה בהשגחה ומי שמשגיב יותר להש"י הוא יותר מובנה ע"ש. והנה סיבה קריאה לשי"ת מקום נראה כי הוא מטעם כיון שכל העולם מוקפים וחוסים בכל השגחת הש"י הוא מקימו של עולם כיון שהעולם מכוונן מלל השי"ת כמו שהתקומם מכוונן מהמקום לזה נקרא הש"י מקומו של עולם שהוא המקיף בהשגחתו. וכיון שהשגחה דבוקה בהשגחה לית הרשע ומי שאינו משיגו הם כביכול כאלו הן חוץ למקימו ולא נקרא השם מקום רק למי שהוא מוקף מהשגחתו וכן וחוסה בללו. ולפ"ז אמר המניד שיש לסדר ארבעה שבחים נגד הארבעה מדרגות באנשים שילאו וכיון שיעקר השגחתו היחה על החכמים ולהם היה סיבה קרובה וראוי לייחס ללו בהשגחה נגד החכמים אמר (ברוך המקום) לאשר שהיה נגדו סיבה קרובה והשגחתו היחה מקפת אחס ונגד הרשע שהיה אללו השי"ת סיבה רחוקה אמר (ברוך הוא) שהיה כסתר מהשגחתו להשיבו בפרטות רק יילל באחלשות השלימים ושיש לנו להודות ולשבח להש"י שלא הפרידו מהם. ונגד החס שילא בזכות החורה כי באחלשות החורה יכול להכיר מליחות הש"י והשגחתו יש לסדר השבח (ברוך שנתן תורה וכו') כי החורה הביאה אור השגחתו ית' עליו. וכנגד השח"י לשאול אמר ג"כ (ברוך הוא) כיון שהשגחה דבוקה רק בהשגחה כמו שהקדמנו בשם הרב המורה בחלק ג' ע"ש ולא ייגזל רק בזכות אבות והיה אללו ג"כ הש"י בסיבה רחוקה. ולדעתי זהו הענין שזכר בחורה ארבעה דברים שעל ידיהם ילאו ישראל ממלרים. דהיינו (א) זכות אבות (ב) ברית אבות (ג) זכות החורה. כמ"ש רש"י בפ' שמות אקרא דמעבדון את אלהים על ההר הזה וז"ל ושאתה אומר מה זכות יש להם ליגאל זכות קבלת החורה. (ד) זכות קיום מצות דם פסח ודם מילה כמו שפירש"י ואם מתבוססת בדמך וז"ל בזכות דם פסח ודם מילה. ולפ"ז האריך לכל הארבעה כי החס שהיה עושה המצוה מאהבה ובסכנת נפשו היה יכול ללאח בזכותו. והחס

היה

ידי.
זרים.
אל.
ים.

חמיד
יק זה
לנו
זקיים
זמניה
הנס
ס ולא
אחד
אללו.
ל נס
לעם
זיינו.
יתברך
על כל
גאולה
לא כוי
דלא
שגלה
בשעה
ה ולזה
דע"י
ור על
חוכה
ה אדם
לראות
ליל זה
כ כמה
וכמ"ש
מכונה
לחוב

הגדה של פסח

תבם מה הוא אומר . מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה
י' אלהינו אתכם . ואף אתה אומר לו כהלכות הפסח אין
מפטירין אחר הפסח אפיקומן :

רשע

מעשה נסים

היה יכול ללכת בזכות התורה לאשר ש"י התורה דבוק בהקב"ה והש"י לשאלו
בזכות אבות כי על ידם הוא דבוק בהש"י . והרשע ודאי שאינו מועיל לו הזכות
אבות שאין מוכין לאדם בע"כ והרי הוא בומר בעבדות מלרים על עבדות הבורא
ימ' כענין אמרם טוב לנו עבוד מלרים ולא ניזול רק מלד ברים אבות כי אפילו
אם ח"ו היו כולן רבשים ולא היו רולין ללכת היה מוליחם בעל כרחם כענין שאמר
אביה ואחס אומרים היה נהיה כגוים ב"י היה לא תהיה אמר וכו' וכן אם לא ביד
חוקה אמלך . וזוה אני מבין מה שאמרו חז"ל שתיקנו ד' כוסות נגד ד' לשונות של
גאולה והונאחי והללתי וגאלתי ולקחתי . שקשה הדבר מאד כי מה תועלת יש לנו
בהזכירו ארבעה לשונות הללו ומה לנו לשמוח בזה . לכן נ"ל כי היה ארבעה דברים
שכל א' ואחד היה לנו טובה גדולה ואותן הארבעה לשונות מורים עליהם . כי הנה
נס ההללה מעבדות וההולאה ממלרים ידוע שהן שתי ניסים וזמן ההללה היה קודם
זמן ההולאה בידוע ששה חדשים מקודם פסק השיעבוד והזכרה לומר בשני לשונות
הללו . וענין הגאולה שאמר הוא במה בקנה חוטנו לקנין כענין שאמר התנא באבות
פ"ו יבראל קנין אחד וגאולה הוא לבון קנין כמו שאמרו בב"ק ובהמורה ובכתב
דוכתי אין גאולה אלא לבון קנין כמ"ש על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר בלף
איש וכלו ע"ס . ואין טובה גדולה מזו במה שנעשינו קנין להקב"ה ולקחה הוא קנין
אישות שהיה להש"י עמנו כמבואר בכתיבות . וגאולה הוא קנין עבדות וקיהה הוא
קנין גיטות . ומטעם זה נראה שתיקו כל כוס וכוס במקומו כי הכוס הרי שון תיקנו על
הקידוש שנאמר בו זמן חרותנו והוא השיחרור מעבדות והוא נגד נס ההללה . וכוס
שני אחר סיפור היליאה עם הנסים ש"עכו . וכוס ג' על ברכת המזון הנזכר בו ברים
פורה וארץ כי זה מורה על קנין עבדות שנתן לנו ארצו וגזר עלינו גזרותיו כגזרת
מלך על עבדיו וכתב ברייתו עמנו כוס ד' על חלק האחרון מסיפור הגדה שהיא
כנגד גאולה השמירה כמו שנבאר לקמן בס"ד וגאולה השמירה הוא מלד הקידושין
והנשואין עמנו כמ"ש הראב"ע בפ"י שיר השירים ע"ט :

תבם מה הוא אומר . הספיקות אשר ההתעוררות וההשקפה ראוי בהם הם . א) הוא
הספק הכולל החכם והרשע למה לא אמר המגיד לכל אחד התשובה הנזכר
במורה לכ"א בלד שאלותו . ב) בתשובה להחכם למה בחר בהלכה זו דוקא באין
מפטירין יאמר לו איזה הלבנה שירצה . ג) שהחכם ג"כ אמר לבון אהכס כמו לבון
לכס שאומר הרשע כמבואר במורה בפ' ואחזקן ולמה עשה זה לרשע למוציא א"י
מהכלל ולא להחכם כיון שאמרו בלשון אחד . וב"ש"ב זה נאמר כי החכם להיטע
חכם מכיר במצות הבורא שקלטן הן עדות דבינו שאנו מעידין בעשותנו אוסס
בטובות הבורא שעשה לנו כמו בפסח שאנו מעידים על נס הפסחה וסוכות על עני
הכבוד וכיוצא באלו הרבה . והחקים הן להורות כי אנחנו עבדיו ומקיימין גזרותיו
כגזרת מלך על עבדיו ובהחוקים אנו חוגרין עלינו חוסס המלך . והמשפטים הן המצות
שנלמדינו

לוחו צדו המלכה ומלכה לוחה להמסובין, וילמך:

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה. על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם. שנאמר (שמות יב ט)

נודע ביהודה

יהודה ועוד

וזהו כוונת וראיתי את הרים ופסחתי עליכם (שמות יב יג), ומקרא תמוה הוא, וכי לראות הוא צריך, הלא הכל גלוי לפניו. אלא שאין הכוונה על הראיה רק על ההשגחה, וראיתי את הרים שאשגח על הרים, וכן פירש רש"י ז"ל, נותן אני עיני שאחם עוסקים במצותי ופוסח אני עליכם. וכל זה לאפוקי מרעת הפילוסופים הכופרים בזה. (צל"ח נד).

שעל פי הטבע היו בני ישראל או בסכנה גדולה שיסתירו המצרים את בתיהם על אשר אוכלים את אלוהיהם.

וזהו שאמר הכתוב אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים, מוסב על שלא נגף ה' את בתי בני ישראל וכהמשך הכתוב בנגפו את מצרים. ואחר כך אמר ואת בתינו הציל, רצה לומר מחמתם של המצריים, ודו"ק.

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה. מצה רומז על הענוה כמבואר בספרים, היינו בחינת ונחנו מה (שמות טו ז). זהו שאנו אומרים מצה זו שאנו אוכלים הוא על שום מה, להשריש בקרבינו מידת הענוה, בחינת מה.

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם

מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם שנאמר ויאפו את הבצק וגו'. הנה כמשנה בערבי פסחים (קטו ב) רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור וכו', מצה על שום שנגאלו אבותינו במצרים. וכתב התוספות יום טוב לשון הרמב"ם בסוף הלכות חמץ ומצה, מצה על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר (שמות יב ט) ויאפו את הבצק וגו', וכן הוא ברא"ש (לג). ובר"ף (כג ג) גורם כגורסתינו אבל גורם כמו שנאמר ויאפו את הבצק וגו' ולא יכלו להתמהמה, עיין שם בתוספות יום טוב. וצריך להבין למה שינו הרמב"ם והרא"ש לשון המשנה, והרי"ף שלא שינה הוסיף להביא לשון המקרא.

וביותר תמוה שהרמב"ם עצמו (מגן ומטה ז ט) העתיק לשון המשנה, ובסוף סדר ההגדה (וכן במגן ומטה ט ז) שינה וכתב כלשון שהעתיק התוספות יום טוב בשמו.

ונראה הביאור כי עבודה כפולה היה עלינו במצרים וגם ישועות שתיים היו בנאולת מצרים. העבודה הכפולה היא עבודת הגוף והנפש, עבודת הגוף בחומר ולבנים וככל עבודה בשדה, ועבודת הנפש ששקעו נפשות בני ישראל במומאת חלאת הזוהמא של מומאת מצרים, וכן הייתה הנאולה. הנאולה. הנאולה. הנאולה.

וַיֵּאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חֶמֶץ
כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

אומן צידו המרור ומראה אומן להמסובין, ויאמר:

מִרְרֹד זֶה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה. עַל שׁוֹם שְׂמֵרְרוּ
הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שְׁנַאֲמַר (שמות 6
7) וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֲמֹר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל
עֲבֹדָה בְּשֹׂדֶה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרְךָ:

נדע ביהודה

הן לנפש, ולכן לא הביא הפסוק ולא יכלו
להתמהמה, שזה מיירי רק בנאולת הנפש,
וכן הרמב"ם בפרק ז העתיק לשון המשנה.

בזמן הזה העיקר גאולת הנפש

אבל בפרק ח אף שהתחיל הרמב"ם בזמן
המקדש מכל מקום מיירי גם בזמן
הזה, וכמו שמסיים שם ובזמן הזה וכו', וכן
הרא"ש מיירי בזמן הזה. ולכן עתה מה בצע
לנו נאולת הגוף, והרי עבדים אנחנו, ומה
איכפת לנו אם היינו עדיין עבדים למצרים,
או עתה לישמעאלים אם כן עיקר הדבר
אצלינו גאולת הנפש, לכן הוצרכו להביא
ראיה על נאולת הנפש, ממה שלא הספיק
בצקם להחמיץ, עד שנגלה הקדוש ברוך הוא
וכן לא יכלו להתמהמה. (צ"ח ז ט).

וימררו את חייהם. הכוונה כי הצדיק
בעודו בצדקו נקרא חי, אבל
הרשעים בחייהם קרואים מתים (נלכות י"ג ז),
ומרור' בגימטריא מו"ח, והמצרים הרשעו
את בני ישראל, לכך נאמר וימררו את
חייהם. (שם טז).

החיפזון הוכחה על גאולת הנפש

והנה עבודת הגוף ונאולתו היה דבר
הנראה בחוש, אבל טומאת הנפש,
נאולתה צריך ראיה והוכחה, כי אינה דבר
המורגש. אמנם חיפזון גדול ובהלה גדולה
היה ביציאת מצרים, עד שלא הספיק בצקם
להחמיץ, עד שנגלה הקדוש ברוך הוא
בכבודו ובעצמו ונאל אותנו. והנה החיפזון
הזה לא היה נחוש בעבור עבודת הגוף,
שהרי כבר פסקה העבודה מראש השנה,
וכמו שאמרו רז"ל (ר"י י"ג 6) בראש השנה
פסקה עבודה מאבותינו כמצרים, וכל
החיפזון הזה היה בעבור נאולת הנפש,
ואלמלא עוד רגע היו משוקעים בעומק
הטומאה, עד שלא היה להם עוד חיקון, הרי
שהחיפזון והבהלה ראיה גדולה על נאולת
הנפש.

בזמן הבית משבחים גם על גאולת הגוף

והנה המשנה רבן גמליאל, אמרה היתה בזמן
הבית, ואז היינו צריכים לשבת גם על
נאולת הגוף. ולכן סתם התנא מצה על
שנאלו ממצרים, והיינו נאולה סתם הן לגוף